

Національні цінності в свідомості майбутніх учителів – історичний аспект

Анотація. У статті проведено аналіз національних цінностей, розкрито їх значення у освітньо-виховному процесі підготовки майбутніх учителів в Україні.

Ключові слова: Національні цінності, освітньо-виховний процес, Тернопільська гімназія.

Abstract. The article analyzes the national values, reveals their importance in the educational process of training future teachers in Ukraine.

Keywords: National values, educational process, Ternopil high school.

Постановка наукової проблеми. Тривалий час, а особливо протягом останніх десятиліть штучно створювалися численні перешкоди у справі формування національних цінностей у майбутніх учителів. Було зруйновано національну освітньо-виховну систему, сплюндровано національну педагогічну науку, спаплюжено народну мораль, породжено бездуховність, нігілізм. До того ж таке становлення підсилювалося наростаючою економічною кризою та несформованістю національного самоусвідомлення у великої кількості населення. За таких умов постала необхідність формування національних цінностей у майбутніх учителів, щоб у найкоротший час відродити національну самосвідомість, гідність і честь, формування гуманістичних принципів особистості педагога, орієнтування на загальнолюдські цінності під час теоретичної та практичної підготовки тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні питання національного виховання, національну ідею, формування національних цінностей, духовність, демократичні засади навчання і виховання, гуманістичні цінності досліджували у своїх працях Г. Ващенко, Б. Гринченко, М. Грушевський, М. Драгоманов, Д. Донцова, О. Кульчицький, Ю. Липа, В. Москалець, М. Шлемкевич, Я. Ярема та ін.

Тому **метою статті** є дослідити і проаналізувати поняття національних цінностей майбутніх учителів в історичному розвитку.

Виклад основного матеріалу. За часи тоталітарного державного устрою були приречені на забуття найкращі пласти української педагогічної культури. Було створено безлику, бездуховну радянську педагогіку, тому що у суспільстві запанувала подвійна мораль. Фальш і лицемірство, ігнорування елементарних норм людської порядності, кастові пільги та привілеї підірвали педагогічні позиції. Внаслідок цього виникла парадоксальна ситуація, коли людина, вихована в дусі вимог народних чеснот і норм християнської моралі, національної свідомості зазнавала безкінечних митарств. Прищеплення дитині людяності, принциповості і правдивості, вірності Україні ставало небезпечним. Національні виховні ідеали на фоні спотвореного суспільного життя сприймалися як облуда. Це привело до безвідповідальності, розпусти, появи мафії, корупції та багатьох інших асоціальних явищ. Але ж у глибині свідомості народу уявлення про національні цінності завжди залишалися живими [1].

Стосунки і діяльність людей у сфері моралі підкріплювалися великою силою традицій. Вони вважаються нормами порядності в кожній соціальній спільноті, характеризуються стійкістю і закріплюються у звичаях. А звичай, своєю чергою, стає засобом відбору і збереження моральних цінностей та передачі їх наступним поколінням. Через нього відбувається моральна наступність поколінь і соціальне спадкування духовних багатств нації [2].

Дослідження вчених стверджують, що предки українців жили ще в епоху античності, у часи трипільської культури. Так М. Грушевський у своїх працях про племена, які населяли територію сучасної України писав, що ці люди різнились, вони мали кожне свої звичаї, свій особистий побут, але й мали чимало спільного, схожого у житті. Отже, вже в той час українці мали свої традиції [3].

Звертаючись до джерел моральності у первісному суспільстві ми розглядаємо працю. Праця первісну людину зробила дисциплінованою. Первісні люди працювали у колективі, що сприяло розвиткові в індивідів почуття взаємодопомоги, здатності до жертвності в ім'я колективу. У

первісних людей існували різноманітні моральні звичаї: вітання, прощання, поховання та інші. Так, кожне нове покоління синантропів навчалося у попередніх навичкам праці, передавали від старших до молодших членів роду засвоєні правила поведінки. Вони бережливо ставилися до дітей та старших членів роду. Археологічні знахідки в неандертальських похованнях свідчать про нове ставлення до померлих, турботу про дітей. Все це говорить про те, що вже у первіснородовому суспільстві складалась і формувалась людська духовність [4].

Проживаючи своє життя люди набували моральні цінності, які передавалися з покоління в покоління. Однак люди вважали, що духовний світ утворює щось надприродне, яке має неземний характер. Спочатку люди це розуміли як результат дії природи, а пізніше як результат дії зверхньої істоти, яка стоїть над усім. Таким чином у духовному житті родової общини формувався і розвивався раціональний світогляд, який складався з певних елементів. При цьому людина спостерігала за природою, але була безсилою перед природними явищами. Це як раз і пояснює виникнення релігійних вірувань в різних формах поряд із раціональним світоглядом [5].

У часи Київської Русі система етнонаціонального виховання набуває чітко окреслених національних ознак. У школах проповідували християнські істини та вчення про Бога, а вдома, в спільних громадських справах молодь привчали до трудового життя. Молоде покоління вчили сільськогосподарській праці, навчали доглядати худобу, виготовляти ужиткові речі, в них розвивали зацікавленість до пізнання природи, виховували бережливе відношення до світу рослин і тварин, вчили любити все живе. У системі цінностей утверджувався культ людини і природи, культивувала глибокі гуманістичні засади особистості.

Варто зазначити, що, на жаль, українська духовність в силу певних історичних причин зазнавала руйнації, нівелювалися споконвічні чесноти свободи, гідності, сумління. Сумна хроніка підтверджує такі періоди в історії України: заборона книгодрукарень у кінці XVII ст. при Петрі I; знищення Києво-Печерської бібліотеки, започаткованої ще Ярославом Мудрим; скорочення мережі українських шкіл; перетворення Києво-Могилянської Академії у звичайну школу; вихід Валуєвського циркуляра, який забороняв друкувати книги українською мовою та співати українські пісні, здійснювати українські обряди; розширення ополячування та русифікації тощо [3].

У часи поневолення українського народу починається занепад національної освіти та культури, що відбувалося впродовж кінця XVIII ст. – початку XX ст. в умовах глобальних соціально-політичних і національних протиріч, вирішення яких цілком залежало від реформаційних процесів, здійснюваних Австрійською та Російською імперіями в означений період. До останньої чверті XVIII ст. більша частина українських етнічних земель перебувала в складі польсько-литовської Речі Посполитої. Освіта та культура розвивалися в руслі соціально-політичних та економічних перетворень в усій Російській імперії. Разом із тим, реалізація урядових постанов, імператорських указів та інших нормативно-правових документів в сфері освіти мала свої особливості для окремих регіонів, адже вони враховували економічну спеціалізацію регіону в межах урядового курсу на регіоналізацію та спеціалізацію провінцій Російської імперії. Цей блок політичних передумов розвитку освіти перебував у нерозривному зв'язку із загальноімперською освітньою системою.

У 1861 році, коли відмінили кріпосне право, пробуджуються народні маси і зростає їх політична свідомість. Звільнені люди потребують освіти, національну культуру. В цей час саме виникає потреба відродження національної культури. В Європі у другій половині XIX століття зароджуються ідеї народності, основою яких є рівні права всіх народів, воля та право на свободне життя кожної людини. Із Зокрема, в 1867 р. владу в Галичині передано під протекторат Польщі і КШР розпочинає активно колонізувати освітні заклади. 22 червня 1867 р. вийшов закон «Про мову», у якому в 7-й статті прописано: «Про зміни щодо мови викладання в середніх школах, які утримуються з публічних фондів, а особливо в середніх школах, які домагаються поступового розширення викладання українською через запровадження останньої в окремих головних чи побічних паралельних класах, або згодом у цілих гімназіях чи реальних школах відтепер вирішуватиме Сейм за погодженням із представниками адміністративних округів» [6].

7 жовтня 1898 р. запроваджено перші паралельні українські класи в польській гімназії в Тернополі. 12 січня 1899 р. з'явилося найвище розпорядження про заснування у м. Тернополі української гімназії Франца Йосифа I, на підставі якого 20 лютого 1899 р. видано відповідний міністерський рескрипт, нова гімназія розпочала освітню діяльність у 1899-1900 н.р. і, з кожним наступним роком на один клас аж до повного числа класів. Гімназія мала 2 бібліотеки

– вчительську та учнівську. У фонді вчительської бібліотеки були фахові книги та журнали: «Записки наукового товариства ім. Шевченка», «Вісник «Наукового Дому», «Літературно-науковий вісник», «Учитель», «Наша школа», «Київська старина». За перші 4 роки існування учнівської бібліотеки кошти на книги надавала філія «Руського товариства педагогічного», що утворилася в 1895 р. у м. Тернополі. Філія влаштовувала конференції для членів, на яких проводилися дискусії з проблем, пов'язаних зі шкільництвом та купівлею книжок для власних бібліотек тощо. При тернопільській філії також діяв жіночий гурток, у якому навчали рукоділля та дбали про збирання коштів для філії. Членами гуртка було зібрано 750 крон для заснування жіночого інституту, але його відкриття не відбулося через недостатню кількість коштів [7]. Зміст, ідейно-моральні основи цієї організації ґрунтувалися на культурно-історичних традиціях народу і відповідали інтересам української нації. Завданням об'єднання було виховання національних почуттів у юнацтва і підготовка його до громадського життя.

Про високий рівень навчання в українській гімназії свідчать також прилюдні доповіді учнів та викладачів. Серед них варті уваги доповіді Й. Сліпого «Г. Сковорода як філософ і суспільний діяч», «Розвиток і стан просвіти перших людей», учителів В. Ульяновського «Філософія Спінози», Я. Малиса «Прагматизм Джеймса» тощо. Спільно з польськими учнями відзначалися дні пам'яті Т. Шевченка, М. Драгоманова, на яких виступав оркестр [8].

Висновки. Проаналізувавши історичну минувшину, ми можемо зробити висновок, що російські, польські, австро-угорські правителі, згарбавши українську територію, прагнули знищити здавна існуючу систему українських національних цінностей, підрізати коріння національного виховання, які споконвіку жили національну свідомість українців, їхню самобутню культуру. Знищувалися українські школи, колегіуми, академії, заборонялася рідна мова, знищувалася історична пам'ять народу. Але не зважаючи на постійні утиски національного виховання, після його остаточного витіснення із громадських та державних установ, воно продовжувало жити в побуті народу, в сім'ї, в колах української інтелігенції, збагачувалось невичерпаним джерелом народного таланту. Національно свідомі українці берегли і розвивали як святиню національні цінності українського народу.

Список використаних джерел:

1. Патріотично-орієнтована освіти: методологія, теорія, практика / Під заг. ред. Ф.К. Бикова, А.Н. Вирщикова. К.: Либідь, 2005. 400 с.
2. Савчук І.В., Абрамчук О.В. Моральні орієнтири у виховання сучасної молоді. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2017. Вип. 50. С. 19-22.
3. Дробязко П.І. Українська національна школа: школа, витоки і сучасність. К.: Видавничий центр «Академія», 1997. 184 с.
4. Підласий І. Ідеал українського виховання. *Рідна школа*. 2000. № 4. С. 41-45.
5. Етнонаціональний розвиток України (терміни, визначення, персоналії) / За ред. Ю.І. Римаренка, І.Ф. Куписа. К.: Знання, 1993. 617 с.
6. Зузяк Т.П. Тенденції становлення педагогічної освіти на Поділлі (кінець XVIII – початок XX століття): дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського. Вінниця, 2018. 562 с.
7. Зузяк Т.П. Становлення й розвиток педагогічної освіти на Поділлі (кінець XVIII – початок XX ст.): монографія. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2017. 452 с.
8. Зузяк Т.П. Педагогічна освіта на Поділлі (кінець XVIII – початок XX ст.): хрестоматія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. О.А. Лавріненка. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2017. 136 с.